

**ВИМОГИ ДО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СЕМАНТИЧНИЙ ПІДХІД**

*Визначено перелік вимог до бухгалтерського обліку, які забезпечать надання інформації, необхідної користувачам для прийняття ефективних рішень*

**Постановка проблеми.** Перехід України до ринкових умов господарювання зумовив виникнення та поступовий розвиток ринку цінних паперів, акціонування, приватизації великих державних підприємств, утворення господарських об'єднань (асоціацій, консорціумів, концернів, холдингів та промислово-фінансових груп). Насичення ринку товарів та послуг, загострення конкуренції та ускладнення умов функціонування підвищують зацікавленість власників у отриманні об'єктивних і достовірних даних про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані суб'єктів господарювання. Надання такої інформації забезпечує фінансова звітність, при підготовці якої слід враховувати ряд вимог, які забезпечують якість відображеної інформації.

У переважній більшості праць західних та вітчизняних дослідників у царині бухгалтерського обліку зазначається перелік якісних характеристик і властивостей інформації, якісних ознак фінансової звітності, облікової політики та власне бухгалтерського обліку, а також вимоги користувачів до звітності або до оприлюдненої інформації. Водночас відсутність єдності у підходах науковців до формулювання переліку таких ознак і вимог та їх ієрархічності постає актуальною проблемою на прагматичному та емпіричному рівнях, викликаючи дискусії вчених-теоретиків та ускладнюючи роботу бухгалтерів-практиків.

**Мета дослідження** полягає у семантичному аналізі якісних характеристик інформації та вимог до фінансової звітності, запропонованих вітчизняними та зарубіжними дослідниками та регламентованих законодавчими актами, для виділення та обґрунтування переліку найбільш важливих у сучасних умовах господарювання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні засади організації та ведення бухгалтерського обліку та зокрема вимоги до фінансової звітності розглядають у своїх працях Ф.Ф. Бутинець, М.Ф. Ван-Бреда, П.Н. Василенко, С.С. Герасименко, С.Дж. Грей, Х. ван Грюнінг, З. Гуцайлюк, С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, А.Н. Кузьмінський, М.І. Кутер, І.В. Малишев, Н.М. Малуґа, Н.Л. Маренков, С.М. Міщенко, М.Ю. Медведєв, Б.Е. Нідлз, А.В. Рабошук, Я.В. Соколов, В. Сопко, Л.К. Сук, Н.Н. Сухова, Е.С. Хендріксен, Н.Е. Чембер, І.Т. Шахбазова, М.М. Шигун та інші. У більшості наукових джерел виявлено перелік якісних характеристик без належного пояснення їх сутності та практичного значення. Окрім того, потребує уточнення трактування певних ознак у якості наявних характеристик інформації (облікової політики, фінансової звітності) або вимог, що висувуються користувачами до інформації (обліку, звітності) у зв'язку з відсутністю однозначних поглядів науковців на це питання.

**Викладення основного матеріалу дослідження.** Основними завданнями обліку як практичної діяльності є: 1) фіксування первинних даних про господарську діяльність; 2) систематизація, обробка і зберігання інформації про первинні дані; 3) надання користувачам інформації для цілей управління, контролю й аналізу господарської діяльності підприємства.

Користувачами висувуються певні вимоги до отриманої інформації, з яких випливають загальні вимоги до організації та ведення обліку. Важливо зауважити, що у той час, як завдання вказують на те, що необхідно зробити, вимоги пояснюють, як це зробити, і акцентують увагу на якості вирішення завдання.

В ході аналізу наукової та навчальної літератури виявлено широкий перелік вимог до бухгалтерського обліку, облікової політики, фінансової звітності та інформації, що у цій звітності надається (табл. 1).

**Таблиця 1.** Вимоги до бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств в економічній літературі

№ з/п	Назва вимоги	Автори
1	2	3
1	Автономність	Ю.А. Бабаєв
2	Безперервність	Ю.А. Бабаєв
3	Вимірник	Ю.А. Бабаєв

Продовження табл. 1

1	2	3
4	Доказовість	Р.А. Алборов, В.П. Астахов, С.М. Міщенко
5	Достовірність	Р.А. Алборов, П.Н. Василенко, С.С. Герасименко, Х. Ван Грюнінг, А.Н. Кузьмінський, О.В. Латипова, Н.Л. Маренков, С.М. Міщенко, В.І. Стражев
6	Доступність	З. Гуцайлюк, А.Н. Кузьмінський, І.В. Малишев, В. Сопко, Н.Н. Сухова, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова
7	Доцільність (доречність)	Р.А. Алборов, С.С. Герасименко, С.Дж. Грей, Х. Ван Грюнінг, Б.Е. Нідлз
8	Економічність	Р.А. Алборов, В.П. Астахов, А.С. Бородкін, П.Н. Василенко, Н.М. Грабова, З. Гуцайлюк, А.Н. Кузьмінський, О.В. Латипова, І.В. Малишев, В.І. Стражев, В. Сопко, Н.Н. Сухова, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова, І.А. Шевчук
9	Зіставність (порівнянність, співставність)	Р.А. Алборов, В.П. Астахов, А.С. Бородкін, С.С. Герасименко, Н.М. Грабова, С.Дж. Грей, З. Гуцайлюк, А.М. Кузьмінський, І.В. Малишев, Н.Л. Маренков, С.М. Міщенко, Б.Е. Нідлз, В. Сопко, Н.Н. Сухова, Н.Є. Чембер, І.А. Шевчук
10	Зрозумілість (сприйнятність)	Р.А. Алборов, С.С. Герасименко, С.Дж. Грей, З. Гуцайлюк, С.М. Міщенко, Б.Е. Нідлз В. Сопко, І.Т. Шахбазова
11	Корисність	Р.А. Алборов
12	Надійність	Х. Ван Грюнінг, Е.С. Хендріксен
13	Нейтральність	Н.Л. Маренков, С.М. Міщенко
14	Несуперечливість	А.М. Андросов, Р.А. Алборов, В.П. Астахов, Ю.А. Бабаєв, П.С. Безруких, А.В. Биков, І.І. Бочкарева, Н.Л. Вещунова, Е.В. Вікулова, Л.Т. Гіляровська, С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, Н.П. Кондратов, Л.І. Кравченко, М.І. Кутер, Н.Л. Маренков, М.Ю. Медведєв, С.М. Міщенко, В.В. Палій, В.Ф. Палій, Л.М. Полковський, Л.Ф. Фоміна
15	Об'єктивність	Н.М. Грабова, З. Гуцайлюк, І.В. Малишев, Н.Н. Сухова, В. Сопко, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова
16	Обачність (обережність, консерватизм)	Р.А. Алборов, П.С. Безруких, А.В. Биков, І.І. Бочкарьова, Н.Л. Вещунова, Л.Т. Гіляровська, С.К. Єгорова, В.Б. Івашкевич, Н.П. Кондраков, Н.П. Кондраков, Л.І. Кравченко, М.І. Кутер, Н.Л. Маренков, М.Ю. Медведєв, С.М. Міщенко, В.В. Палій, В.Ф. Палій, Л.Ф. Фоміна
17	Обґрунтованість	Н.Н. Сухова, Н.Є. Чембер
18	Однорідність	А.С. Бородкін, І.А. Шевчук
19	Оперативність	Р.А. Алборов
20	Підзвітність	Х. Ван Грюнінг
21	Передбачуваність	М.Ф. Ван-Бреда, Е.С. Хендріксен
22	Повнота	Р.А. Алборов, А.М. Андросов, В.П. Астахов, П.С. Безруких, А.В. Биков, А.С. Бородкін, І.І. Бочкарьова, П.Н. Василенко, Н.Л. Вещунова, Є.В. Вікулова, Л.Т. Гіляровська, Н.М. Грабова, Х. Ван Грюнінг С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, Л.І. Кравченко, М.І. Кутер, І.В. Малишев, Н.Л. Маренков, М.Ю. Медведєв, С.М. Міщенко, В.В. Палій, В.Ф. Палій, Н.Н. Сухова, Л.Ф. Фоміна, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова, І.А. Шевчук
23	Подвійний запис	Р.А. Алборов, Ю.А. Бабаєв
24	Послідовність	С.С. Герасименко, Н.Л. Маренков, Л.В. Сотникова,
25	Превалювання сутності над формою	Р.А. Алборов, А.М. Андросов, В.П. Астахов, П.С. Безруких, А.В. Биков, І.І. Бочкарьова, Н.Л. Вещунова, Є.В. Вікулова, Л.Т. Гіляровська, С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, Л.І.Кравченко, М.І. Кутер, М.Ю. Медведєв, С.М. Міщенко, В.В. Палій, В.Ф. Палій, Л.М. Полковський, Л.Ф. Фоміна
26	Прозорість	Х. Ван Грюнінг
27	Простота	Р.А. Алборов, А.С. Бородкін, І.А. Шевчук

*Георгієва Н.І. Вимоги до бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств: семантичний підхід*

*Продовження табл. 1*

1	2	3
28	Раціональність	Р.А. Алборов, А.М. Андросов, П.С. Безруких, А.В. Биков, І.І. Бочкарева, Н.Л. Вещунова, Є.В. Вікулова, Л.Т. Гіляровська, Н.М. Грабова, С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, Н.П. Кондраков, Л.І. Кравченко, М.І. Кутер, Н.Л. Маренков, М.Ю. Медведєв, С.М. Міщенко, В.В. Палій, В.Ф. Палій, Л.М. Полковський, Л.Ф. Фоміна, І.Т. Шахбазова
29	Реальність	А.С. Бородкін, І.А. Шевчук
30	Релевантність	М.Ф. Ван-Бреда, С.С. Герасименко, Е.С. Хендріксен
31	Своєчасність	Р.А. Алборов, А.М. Андросов, В.П. Астахов, Ю.А. Бабаєв, П.С. Безруких, А.В. Биков, А.С. Бородкін, І.І. Бочкарьова, П.Н. Василенко, Н.Л. Вещунова, Є.В. Вікулова, С.С. Герасименко, Н.М. Грабова, Х. ван Грюнінг, З. Гуцайлюк, С.К. Єгорова, Н.П. Кондраков, Л.І. Кравченко, А.Н. Кузьмінський, Н.Л. Маренков, С.М. Міщенко, М.І. Кутер, О.В. Латипова, І.В. Малишев, М.Ю. Медведєв, Л.М. Полковський, В. Сопко, Л.В. Сотникова, В.І. Стражев, Н.Н. Сухова, Л.Ф. Фоміна, Н.Є. Чембер, І.А. Шевчук
32	Суттєвість	С.С. Герасименко, С.Дж. Грей, Х. Ван Грюнінг, Н.Л. Маренков, Б.Е. Нідлз
33	Точність	В.П. Астахов, П.Н. Василенко, Н.М. Грабова, З. Гуцайлюк, А.Н. Кузьмінський, І.В. Малишев, Н.Н. Сухова, В. Сопко, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова
34	Цілісність	С.С. Герасименко, Н.Л. Маренков
35	Ясність	В.П. Астахов, А.С. Бородкін, П.Н. Василенко, Н.М. Грабова, З. Гуцайлюк, І.В. Малишев, В. Сопко, Н.Н. Сухова, Н.Є. Чембер, І.Т. Шахбазова, І.А. Шевчук

Ряд авторів називає вищезазначені вимоги правилами, принципами, припущеннями, законами або поняттями бухгалтерського обліку, що підтверджує відсутність чіткості та однозначності у розумінні науковцями категоріального апарату обліку. Вважаємо, що вимоги до інформації висуваються користувачами фінансової звітності та становлять спеціальні ознаки, наявність яких забезпечує можливість ефективного використання даних при прийнятті економічних рішень. Якісні характеристики інформації є атрибутами фінансової звітності, котрі забезпечують виконання вимог користувачів (передусім зовнішніх, для яких звітність є єдиним джерелом отримання інформації).

Нами окреслено власний перелік найважливіших вимог до обліку та фінансової звітності (табл. 2) з урахуванням семантики даних понять та відповідно до їх ієрархічності.

**Таблиця 2.** *Вимоги користувачів до економічної інформації, необхідної для прийняття рішень*

№ з/п	Вимоги	Сутність вимоги
1	Релевантність	Інформація повинна безпосередньо стосуватися конкретної справи (питання, вирішуваної проблеми)
2	Своєчасність	Своєчасне відображення фактів господарської діяльності в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а також подання необхідної інформації користувачам
3	Цілісність	Повнота та взаємоузгодженість отриманої інформації, що повинна бути достатньою для прийняття обґрунтованого рішення
4	Достовірність	Відсутність у інформації помилок та упереджених суджень
5	Зрозумілість	Інформація повинна бути доступною для розуміння користувачів, які мають достатні знання у сфері ділової та економічної діяльності
6	Зіставність	Порівнянність даних фінансової звітності компанії за різні періоди часу для оцінки тенденцій у фінансовому стані та результатах діяльності
7	Економічність	Вигоди, отримані від інформації, повинні перевищувати витрати на її надання

Для прийняття певного рішення (купівля-продаж акцій компанії, розміщення інвестицій, початок, розширення або припинення співпраці між контрагентами тощо) користувачі фінансової звітності потребують інформації, що має відношення або корисне

застосування до дій, для яких вона призначається, тобто релевантної. Суть релевантності автори розглядають через цілі (інформація сприяє досягненню цілей користувача) або рішення (інформація сприяє прийняттю рішення її користувачем). Поняття релевантності корелює з доцільністю (доречністю) інформації. Доцільна інформація впливає на прийняття рішень користувачами, допомагаючи їм оцінювати минулі, дійсні та майбутні події, а також підтверджувати або коригувати свої попередні оцінки.

Інформація повинна бути надана своєчасно, щоб бути придатною для прийняття рішень до того моменту, коли вона втратить властивість впливати на рішення користувачів. Поняття своєчасності означає, що надмірна затримка у наданні інформації, навіть за умови її точності та достовірності, може призвести до втрати доцільності та корисності інформації. Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван-Бреда пов'язують своєчасність із релевантністю, вказуючи, що своєчасність не гарантує релевантності, однак релевантність неможлива без своєчасності [6; с. 93].

Цілісність як вимога до інформації рідко згадується авторами, однак лише за умови цілісності інформація може бути надійною основою для оцінки стану господарюючого суб'єкта, прогнозування цього стану у майбутньому та прийняття виважених рішень. Якісними характеристиками, котрі забезпечують отримання цілісної інформації, є повнота та суттєвість. Повноту можна розглядати як певний обсяг інформації, не занадто надмірний, але достатній для прийняття обґрунтованих економічних рішень. Повнота передбачає повне висвітлення діяльності підприємства: фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та можливі наслідки операцій та подій, яка здатна вплинути на рішення, що приймаються на її основі. У результаті упущень інформація може бути хибною або оманливою, а отже, недостатньо доречною [5; с. 37]. Водночас інформація у фінансових звітах повинна бути повною в межах суттєвості. Інформація є суттєвою, якщо її пропуск або неправильний розрахунок можуть вплинути на рішення користувачів. У свою чергу, включення у звіт несуттєвої інформації може погіршити її зрозумілість. Надмірна деталізація облікової інформації ускладнює її використання та облік.

Важливою вимогою до інформації вважається її достовірність, яка досягається шляхом подання корисної інформації (повне розкриття) у фінансовій звітності при дотриманні принципу прозорості. Достовірність інформації визначається її надійністю, нейтральністю, точністю, адекватністю та обґрунтованістю.

Надійність – це властивість інформації, що гарантує відсутність у ній суттєвих помилок, викривлень та упередженості, а також те, що вона точно відображає реальний стан діяльності господарюючого суб'єкта [6; с. 94]. Нейтральність інформації розглядається науковцями як відсутність упередження при її підготовці, тобто здатність методики оцінки (виміру) забезпечувати безпомилковий опис досліджуваних властивостей. Нейтральність означає, що ніщо не зумовлює впливу на проходження процесу з метою досягнення визначеного результату. Подібні впливи на методику оцінки активів та зобов'язань, на класифікацію активів і пасивів, розкриття інформації у фінансовій звітності можуть здійснюватися керівництвом суб'єкта господарювання, тобто ознака нейтральності формується в управлінському середовищі. Інтереси користувачів облікової інформації різні, а інколи абсолютно протилежні. Особиста зацікавленість власника чи керівництва може стати причиною впливів і тиску на бухгалтерський персонал змінити принципи підготовки звітності і розкриття інформації.

Адекватність і точність є характеристиками, що визначають загальні вимоги щодо формування інформаційних показників. Адекватність пов'язана з відповідним відображенням суті явища у назві показника, який його представляє. Точність характеризує спосіб вимірювання явища і його представлення у кількісному вираженні [2; с. 51]. Обґрунтованість (у деяких джерелах – доказовість) підготовленої інформації свідчить про наявність документальних підстав для складання фінансової звітності, тобто на можливість бути перевіреною.

Зрозумілість стосується можливості передачі суті явищ, які відбулися протягом звітного періоду, в поданій користувачам інформації у доступній для сприйняття формі. Вимога зрозумілості реалізується завдяки ознаці сприйнятності інформації. С.Дж. Грей та Б.Е. Нідлз вказують на те, що від бухгалтера залежить якість підготовки інформації [4]. Бухгалтер готує фінансову звітність відповідно до прийнятої практики, генеруючи важливу інформацію, яка вважається зрозумілою для користувачів. Особи, котрі ухвалюють рішення,

повинні інтерпретувати інформацію і використовувати її на власний розсуд. Саме тому інформація, представлена у фінансовому звіті повинна бути доступною для розуміння користувачів, які мають достатні знання у сфері бізнесу, економіки та бухгалтерського обліку і прагнуть вивчати її з достатньою ретельністю. Водночас інформація про складні та важливі питання не повинна виключатися тільки через те, що може виявитися занадто складною для розуміння окремими користувачами, оскільки за таких умов порушується вимога цілісності інформації.

Для будь-яких груп користувачів інформації важливою вимогою є зіставність даних, що забезпечує порівнянність фінансової звітності підприємства за різні періоди часу для визначення тенденцій у фінансовому стані та результатах діяльності. Порівнянність інформації залежить від її однорідності та послідовності (постійності, узгодженості), тобто вимірювання та відображення фінансових результатів компанії повинно здійснюватися за єдиною методологією та із застосуванням обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності для інформування користувачів про зміни та можливий вплив таких змін. Зіставність інформації значно збільшує корисність отриманої інформації, оскільки забезпечує можливість ефективного економічного аналізу наявного фінансового стану, а також прогнозування та планування діяльності суб'єкта господарювання у майбутньому.

При достатній повноті та своєчасності інформації на її одержання повинні бути мінімальні витрати. Звідси випливає вимога економічності до облікової інформації, яка полягає в тому, що вигоди, отримані від інформації, повинні перевищувати витрати на її надання.

Результати наукових досліджень щодо вимог до бухгалтерського обліку як складових його принципів будуть детально висвітлені в наступних публікаціях.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Зростання значення фінансової звітності як джерела інформації для прийняття рішень управлінцями та контрагентами суб'єктів господарювання вимагає окреслення чіткого переліку вимог, котрі повинні висуватися до такої звітності. Для забезпечення інтересів зовнішніх та внутрішніх користувачів інформації необхідним є подання надійної та корисної інформації, що гарантуватиме прийняття обґрунтованих та ефективних рішень. Корисність інформації (здатність задовольняти потреби користувачів) визначається вимогами до її якості, а саме релевантністю, своєчасністю, цілісністю, достовірністю, зрозумілістю, зіставністю та економічністю. Одні вимоги зорієнтовані на користувачів (зрозумілість, економічність), а інші – на прийняття управлінських рішень (релевантність, своєчасність, достовірність, зіставність). Однак лише за умови виконання усіх вищезазначених вимог інформація набуває максимальної корисності та слугує надійною основою для аналізу фінансового стану, прогнозування майбутнього розвитку підприємства та прийняття рішень щодо оптимізації діяльності суб'єкта господарювання.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Алборов Р.А. Основы бухгалтерского учета: Учебное пособие. – М.: Издательство “Дело и Сервис”, 2002. – 288 с.
2. Бухгалтерський облік: актуальні проблеми та рішення [Текст]: монографія / за редакцією д.е.н., проф. С.С. Герасименка, д.е.н., проф. А.О. Єпіфанова; [С.С. Герасименко, А.О. Єпіфанов, М.Д. Корінько та ін.] – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 162 с.
3. Ван Грюнинг Х. Международные стандарты финансовой отчетности [Текст]: практическое руководство / Х. ван Грюнинг / Всемирный банк. – 3-е изд., обновл. и переработ. – М.: Весь мир, 2006. – 344 с. – С. 4
4. Грей С.Дж. Финансовый учет: глобальный поход [Текст] / С.Дж. Грей, Б.Е. Нидлз. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 614 с. – С. 154
5. Сук Л.К. Бухгалтерський облік-II: Навч. посіб. для дистанційного навчання / Сук Л.К., Сук П.Л. – К.: Університет “Україна”, 2005. – 701 с.
6. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета [Текст] / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван-Бреда; пер. с англ. / под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с. – С. 94